

EMBER ÉS TERMÉSZET

- Glatz Ferenc: A természettörténet 3
- Láng István: A Föld védelmében 5
- Pálffy József: Az élővilág sokféleségének története 10
- Medzihradszky Zsófia: A Pannon-medence növénytakarójának múltja 15
- Mészáros Ernő: Az ember és környezete az ipari forradalom előtt 21
- Vajda György: Energiaforrások az emberiség történelmében 25

FIGYELŐ

- Glatz Ferenc: Megszállók, megszálltak 29
- Valerij Muszatov: Rákosi száműzetésben 31
- Keresztessy Csaba: Andrassy út 60. 37
- Marx György: Magyarok a világban a 20. században 40
- Papp Júlia: „Mit nem tör le idő, emberi kéz letöri” 46

RENDSZERVÁLTÁS

- Ravasz Károly: A Kisgazdapárt újjászületésének előtörténetéhez 50
- Strassenreiter Erzsébet: Kéthly Anna védelmében 55

A VILÁG SZÁZ ÉVVEL EZELTŐTT

- Anderle Ádám: A reménytelenség és a lázadás kontinense 57

OLVASÓINK ÍRJÁK

- Stampa László: Ismét a Habsburgokról 63

HÍREK

- A legősibb hajó • Árpád-kori falu Tiszaal páron • Toumai: Új emberős? • Megbékélés a virágoskertben – 500 év után • Focitörténelem (Farkas Ildikó) 64

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

- Held József: Klimaváltozás és a történelem 66

Címlapon: Esőerdő és földbe temetett veszélyes hulladék. Környezetünk két arca. Fotomontázs

História

Szerkesztő: Glatz Ferenc

A szerkesztőség tagjai: Kertész István, Sipos Péter, Szász Zoltán, Tóth István György, Zsoldos Attila

Olvasószerkesztő: Burucs Kornélia
Szerkesztőségi titkárság: Kocsis Gabriella, Farkas Ildikó
Munkatársak:

Demeter Zsuzsanna, Stemplerné Balog Ilona (kép); Horváth Imre (számítógépes tördelés); Nagy Béla (térképek)

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Bp., Üri u. 53. T.: 224 67 00/623, 625; 356 0457; Levélcím: Pf. 9. Bp., 1250
www.historia.hu

A História Alapítvány bankszámlaszáma: 11701004-20125394 OTP Bp. I. ker. Alagút u. 3.

Szedés: MTA TTI Kiadványcsoport
Felelős vezető: Kovács Éva
Nyomás: MESTERPRINT Kft., Bp., Vak Bottyán u. 30 (32/B)
Felelős vezető: Losonczy György

Terjesztő: LAPKER Rt. és alternatív terjesztők.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Hírlap-előfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóságnál (HELP) Bp. Orczy tér 1-3., közvetlenül vagy postautalványon. Tel.: 303 3441
Reklamáció: (06 80) 444 444
Külföldre előfizethető: Hess András Kereskedelmi Kft.
Postacím: H-1406 Bp. P. O. Box 53.
Tel./fax: (36-1) 350-8566
Megjelenik évente tízszer. Előfizetési díj: 1 évre 1800 Ft.
HU ISSN 01392409. Index: 25384

A természettörténet

Javaslat egy új kutatási irány önmeghatározására

A természettörténet tárgya a Földön létező „élő” és „élettelen” világ alakulása, változásai. Feltárni kívánja a világegyetemben (jelenlegi ismereteink szerint) sajátos életforma kifejlődésének körülményeit, és e sajátos életforma résztényezőinek (föld, víz, levegő, növény- és állatvilág, ember) egymásra hatását. A természettörténet egyidejűleg ún. „természet-”, „élet-” és „embertudomány”. Összefoglalja és szembeesíti a földre – a talajra, az ásványokra, a vízre, levegőre –, valamint az élővilágra vonatkozó ismereteinket. Kutatja mindenekelőtt azokat az emberi életaktivitásokat, amelyek az embert magát és a természeti, valamint épített környezetét befolyásolják. Az embert mint az élővilág részét mutatja be, mint a geoszféra, a bioszféra egyik egységét. Mint teremtményt és teremttőt.

A természettörténet, magától értetődően, részletesen kutatja az utolsó jégkorszak óta eltelt időszak történelmét (az utóbbi 14-12 ezer évet) és ezen belül kiemelten is az ipari-technikai forradalmak (18–20. század) korának eseményeit, természettörténeti folyamatait. Azt a korszakot, amelynek „végén” ma az egyik földi élőlény képessé lett arra, hogy akár az egész földi élővilág lassú, de biztos halálát előidézzék. (És az egyetlen élőlény, amely képes a Föld természettörténetileg elrendelt pusztulását talán megakadályozni!)

A természettörténet kutatója tanulmányozza természetesen az embernek a természetről, valamint ember és természet viszonyáról alakuló felfogását.

Megmutatni kívánjuk az emberi értékekrendek változásait is. Ennek során rámutatni kívánunk az emberi történelemben a technikai-technológiai fejlődés, a vagyonosodás előrehajtó (romboló és építő) szerepére. De célunknak tekintjük, hogy rámutassunk: mai mérceken mérve a legmaradandóbbnak az

az értékrend bizonyult, amelyik az emberi cselekvés minősítésében az ember és természet harmóniáját tekintette alapnak. (Évezredekken át kimondatlanul is tisztelve, igazodva ehhez a követelményhez.) E „rejtőzködő” felfogás embert megtartó voltának megmutatása és tudatosítása különösen fontos a 21. század elején, amikor az ember képessé vált arra, hogy technikai eszköztárának segítségével átlássa a földi életfolyamatok egészét, és ugyanakkor képessé vált ezen életfolyamatok befolyásolására, esetleg deformálására, elpusztítására. A természettörténet kiemelt művelésével elérni kívánjuk: minden emberi aktivitás értékelésekor a természet és ember viszonyának alakulása jelenlévő szempont legyen. Beszéljünk akár a társadalmi-politikai erők, akár politikai-uralkodó formák, akár gazdasági-technikai újítások, akár a szellemi élet történelméről.

A természettörténet művelése egy új típusú, *totalisnak* nevezhető történelmi értelmezés kialakítását is célozza. Kiterjeszteni kívánjuk a történetkutatás és a történelemkönyvek, tankönyvek tematikáját a föld, növény- és állatvilág történelmére, elsősorban az ember és természet mindenkorai együttélésének és kölcsönhatásának folyamataira. Tudatosítani: e kölcsönhatás elkerülhetetlenül jelen volt, jelen van és jelen lesz az emberiség és a Föld történelmében. Feltárni, leírni, tudatosítani kívánjuk ezen kölcsönhatások legfontosabb eseményeit.

A természettörténet nem önálló diszciplína, hanem *szempont*. A természettörténet kutatója: természet-, élet- és embertudomány művelője egy időben. Magától értetődően „műveli” a „fizikát”, a „kémia”, a „biológiai”, az „alkalmazott természettudományokat” és az embertudományt.

Új szintézis teremtése a célunk. Ezért is a természettörténet egészében törté-

nettudomány, de művelőit ugyanúgy toborozza a természetkutatók, mint az emberi viszonyokat kutatók köréből. A természettörténet rákényszeríti a céhes történettudományt a természetkutatók eredményeinek és módszereinek megismerésére: mind az anyag-, mind az élet-tudomány alaptudományként (segédtudományként) való használatára. Ezek tényleges ismerete és használata nélkül nem tudja elhelyezni a mindenkor emberi tevékenységet az élővilág egészében. A természettörténet ugyanakkor rákényszeríti a természetkutatókat és a technikai tudományok művelőit, hogy az „anyag” megváltoztatására, formálására irányuló tevékenységükben éppúgy, mint az ember fizikai-biológiai alkotórészeinek „alakításakor” az „emberi voltunk” megőrzésére állandóan és fokozottan figyeljenek. Megköveteli a természetkutatóktól és a technikai tudományok művelőitől, hogy elsajátítsák az emberi viszonyokat vizsgáló tudományok módszereit.

A természettörténet kutatói akadémiái bizottságba tömörülnek, magukba foglalják mind a természet, mind a társadalom kutatóit. Alapoznak az utóbbi évtizedekben megújult földtudományi, ökológiai, technikatörténeti kutatásokra, a fizikusok, kémikusok munkájára, akik a földi életet a világmindenségben elhelyezték, az anyagot elemeire bontották, és új módon összerakták, a biológusokra, akik az emberi szervezetet az élővilág részeként leírták és a földi élet közös elemeire irányították figyelmünket.

Az utóbbi években mind külföldön, mind itthon értékes összefoglaló és részmunkák jelentek meg a Föld, a világóceán, a fauna, a légköri viszonyok és a földfelszín, az épített környezet történelméről. Ezek is jelzik az összefoglaló szempontú természet- (és ember-) történet művelésének igényét.

A bizottság ösztönzi konferenciák szervezését, amelyek alkalmakat nyújtanak a különböző tudományágakban iskolázott kollégák találkozásaira, ismereteik, kutatói tapasztalataik kicserélésére. Műhelytanulmányok sorozatát indítja, amely a természettörténet kutatóinak eredményeit adja közre.

A bizottság, melynek az MTA Társadalomkutató Központ ad otthont, 2002. december 1-jén kezdi meg munkáját.

Régi tervünk és törekvésünk a természet és ember történelmének együttlátása és a közöttük lévő kölcsönhatás feltárása. 1972-től követjük nyomon a környezetvédelem kibontakozását; ösztöneinket követtük. Csak most látjuk – történetesként –, hogy ösztönös törekvésünk mennyire nem állt egyedül annak idején a világban. Most látszik, hogy ez az emberiség-történelmi szempont szétszórtan a világban, egymásról nem is tudó emberek fejében, egy időben megszületett. Bennünk is. Nyilvánosságot először a civil mozgalom keretei között kapott, majd az ENSZ égisze alatt.

Igyekeztünk a kialakuló ökológia és környezettudomány szakmai megfontolásait párosítani a környezetvédelem politikai rendszerkritikájának igazságával. És természetesen feltárni az emberiség történelmében a természet meghatározó és megtartó erejét. Mint ahogy minden egyoldalú technokrata történet szemléletet (köztük az ilyen irányú marxi tévedéseket is) megfelelő kritikával kezelni. Már az 1980-as évek második felétől – éppen a hatalmas méretű természetátalakító politika bírálataként – folyamatosan támadtuk írásainkban az egyoldalúan gazdagodási és technikai központú „haladás-” és (a nyugaton használt) „fejlődés-” elméleteket. (Amelyhez sajátosan járult a szovjet zónában az a történetfelfogás, amelyik a „kommunista” rendszert a

folytonos politikai és gazdasági-technikai haladás végpontjának tekintette.) És ma ugyanígy kérdezzük és kérdeztük: vajon a „fenntartható fejlődés” Rióban (1992) elfogadott elve nem „fából vaskarika” volt? Úgy gondoljuk, helyes kompromisszumot akart teremteni az ökológiai értékek megőrzése és a technikai civilizáció között. De anélkül, hogy felismerte volna: a „fejlődés” fogalmát kell teljesen másként értelmezni ahhoz, hogy az emberiség és a földi élet fenntartható legyen. Amíg a „fejlődés” csak a termelés mennyiségi és egyoldalú technikai mutatóinak emelését jelenti, addig kibékíthetetlen ellentét lesz az *élővilág megőrzése* és a „fejlődés” között. A mi értelmezésünk szerinti „fejlődés” az volna, ha az ember rádöbbenne: a természet és ember még meglévő (?) egyensúlya kell, hogy legyen a mérce. És ennek alárendelni fogyasztásunk céljait – ez lenne az igazi „fejlődés”.

De hát ez már kortörténet! És indulat. Keserű indulat, amely a kutatót, értelmiségit elfogja, ha megoldhatatlannak tűnő feladványokat tárnak elé. Aggódva figyeljük az augusztusban összeülő johannesburgi csúc értekezletet, amely a „Rió +10” címet viseli. Örömmel látjuk, hogy a Földgolyó természeti megővéskéért indult mozgalmak ma társulnak a szociális mozgalommal. Hiszen korunk egyik technikai-kulturális lényeges sajátossága: nem lehet a jelenlegi óriási szociális szakadékkal (az Észak jólétének, a Dél szegénységének ellentéte mellett) a „világfalu” egyetlen ellentmondását sem feloldani.

Örömmel látjuk, hogy bontakozik egy olyan erő, amelyik figyelmezteti az „északi” civilizációt a jelenlegi világfelfogás hiányosságaira.

De aggódva figyeljük, hogy ebből a „fehér-” és „színesbőrűek”, a technikaiilag fejlettek és elmaradottak harca, egy technikaellenesség radikalizmusa fejlődik ki. Amit azután a technikailag fejlettebb Észak arrogáns értelmiségei könnyedén söpörnek le a tárgyalóasztalról. Hangoztatva igazukat: nem lehet a barlangba, fáklafényhez visszatérnünk.

Csak reméljük: az egyik fél belátja, hogy technika nélkül a Föld sebeit sem gyógyíthatjuk. Csak reméljük: a másik fél is belátja, hogy újra kell gondolni az emberi civilizáció céljait...

GLATZ FERENC

Folyóiratunk az 1980-as évek közepétől folyamatosan közöl az ember és természet viszonyát taglaló írásokat. História-címlap, 1987/2. szám

